

Bruksela, 2 marca 2021 r.
(OR. en)

6070/21

Międzyinstytucjonalny numer
referencyjny:
2020/0288 (NLE)

SOC 70
ANTIDISCRIM 6
GENDER 11
JAI 129
FREMP 25
COHOM 26
EDUC 44

AKTY USTAWODAWCZE I INNE INSTRUMENTY

Dotyczy: ZALECENIE RADY w sprawie równouprawnienia, włączenia i partycypacji
Romów

ZALECENIE RADY

z dnia ...

w sprawie równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów

RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w szczególności jego art. 292
w związku z art. 19 ust. 1,

uwzględniając wniosek Komisji Europejskiej,

a także mając na uwadze, co następuje:

- (1) W dyrektywie Rady 2000/43/WE¹ ustanowiono ramy służące zwalczaniu dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne w Unii w odniesieniu do zatrudnienia, edukacji, ochrony socjalnej, w tym zabezpieczenia społecznego i opieki zdrowotnej, świadczeń społecznych, dostępu do dóbr i usług oraz dostarczania dóbr i świadczenia usług, w tym mieszkalnictwa. Jednym z celów niniejszego zalecenia jest przyczynienie się do skutecznego wdrożenia tej dyrektywy, bez uszczerbku dla kompetencji państw członkowskich.

¹ Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz.U. L 180 z 19.7.2000, s. 22).

- (2) W decyzji ramowej Rady 2008/913/WSiSW¹ zobowiązano państwa członkowskie do penalizacji publicznego nawoływania do przemocy lub nienawiści ze względu na rasę, kolor skóry, religię, pochodzenie lub przynależność narodową lub etniczną oraz do zapewnienia, by pobudki rasistowskie i ksenofobiczne stanowiły okoliczność obciążającą lub, alternatywnie, aby mogły być uwzględniane przez sądy przy określaniu wymiaru kary. Niniejsze zalecenie opracowano w celu wzmocnienia środków przyjmowanych przeciwko nawoływaniu do nienawiści, przestępstwom z nienawiści i przemocy skierowanym przeciwko ludności romskiej. Zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE² niniejsze zalecenie ma również na celu promowanie wsparcia osób pochodzenia romskiego padających ofiarą takich przestępstw.

¹ Decyzja ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych (Dz.U. L 328 z 6.12.2008, s. 55).

² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U. L 315 z 14.11.2012, s. 57).

- (3) W Europejskim filarze praw socjalnych wyrażone zostały zasady i prawa, które mają na celu wspieranie i zwiększenie sprawiedliwości społecznej bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Zasadnicze znaczenie dla wdrażania tych zasad mają środki ogólne uzupełnione ukierunkowanymi środkami służącymi ochronie i wspieraniu grup szczególnie narażonych na dyskryminację lub wykluczenie społeczne, takie jak środki określone w niniejszym zaleceniu. Realizacja filaru socjalnego stanowi wspólne polityczne zobowiązanie i odpowiedzialność. Europejski filar praw socjalnych powinien być wdrażany zarówno na poziomie Unii, jak i na poziomie państw członkowskich, zgodnie z ich kompetencjami, z należyтым uwzględnieniem różnych środowisk społeczno-gospodarczych i różnorodności systemów krajowych, w tym roli partnerów społecznych, i przy pełnym poszanowaniu zasad pomocniczości i proporcjonalności.
- (4) Niniejsze zalecenie przyczynia się również do trwałego rozwoju sprawiedliwych i integracyjnych społeczeństw demokratycznych zgodnie z celami zrównoważonego rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych.

- (5) Komisja przedłożyła Parlamentowi Europejskiemu i Radzie wnioski dotyczące rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów na lata 2021–2027, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus na lata 2021–2027 (zwanego dalej „EFS+ na lata 2021–2027”) oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności na lata 2021–2027. Wnioski te odnoszą się do równouprawnienia i niedyskryminacji jako zasad horyzontalnych, których należy przestrzegać przy wykonywaniu tych funduszy. We wniosku w sprawie EFS+ na lata 2021–2027 wyraźnie wezwano państwa członkowskie i Komisję do zapewnienia równouprawnienia i niedyskryminacji przy realizacji programów unijnych i odniesiono się do promowania integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich oraz włączenia społeczności marginalizowanych, takich jak Romowie, co jest związane z warunkiem podstawowym krajowych strategicznych ram dotyczących Romów. W oczekiwaniu na przyjęcie tych wniosków niniejsze zalecenie przyczynia się do ich przyszłego skutecznego wprowadzenia w życie.
- (6) Komunikat Komisji z dnia 3 marca 2010 r. zatytułowany „Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” („strategia »Europa 2020«”) nadał silnego impulsu walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym dzięki ustaleniu wspólnych europejskich celów dotyczących ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zwiększenia poziomu wykształcenia oraz zatrudnienia. Osiągnięcie tych celów jest niemożliwe bez zwiększenia równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów, w którym to zakresie niniejsze zalecenie zapewnia szczegółowe wytyczne.

- (7) Komunikat Komisji z dnia 5 kwietnia 2011 r. zatytułowany „Unijne ramy dotyczące krajowych strategii integracji Romów do 2020 r.”, w którym zachęcono państwa członkowskie do osiągania kompleksowych postępów w zakresie społecznego i gospodarczego włączenia Romów oraz ustanowiono cele w dziedzinie edukacji, zatrudnienia, opieki zdrowotnej i mieszkalnictwa, został zatwierdzony przez Radę w dniu 19 maja 2011 r. Pomimo ograniczeń w pierwotnym kształcie Unijnych ram generowały one istotną unijną wartość dodaną, która stanowi zasadniczy element niniejszego zalecenia, między innymi dzięki uwzględnieniu doświadczeń płynących z wdrażania tych ram.
- (8) Zalecenie Rady z dnia 9 grudnia 2013 r.¹ opracowano w celu zintensyfikowania krajowych środków w zakresie integracji Romów. Rada wezwała w nim państwa członkowskie do corocznego informowania Komisji o wszelkich środkach wprowadzonych zgodnie z zaleceniem i wszelkich postępach we wdrażaniu krajowych strategii integracji Romów. Niniejsze zalecenie opiera się na zgromadzonych doświadczeniach, a także dokonuje się w nim przeglądu i rozszerzenia środków, które należy wprowadzić.
- (9) Rada w swoich konkluzjach z dnia 8 grudnia 2016 r. w sprawie „Przyspieszenia procesu integracji Romów” zaapelowano do Komisji, by przeprowadziła śródkresowy przegląd unijnych ram dotyczących krajowych strategii integracji Romów na 2020 r. (zwaną dalej „szczegółową oceną”) i zaproponowała na tej podstawie inicjatywę dotyczącą okresu po 2020 r. Chociaż w przeprowadzonej szczegółowej ocenie uznaje się wartość dodaną ram, odnotowuje się w niej, że ludność romska w Europie nadal doświadcza dyskryminacji i wykluczenia społecznego i gospodarczego.

¹ Zalecenie Rady z dnia 9 grudnia 2013 r. w sprawie skutecznych środków integracji Romów w państwach członkowskich (Dz.U. C 378 z 24.12.2013, s. 1).

- (10) Ze szczegółowej oceny i wniosków wyciągniętych z niej przez Radę, Parlament Europejski i szereg ogólnoeuropejskich i krajowych organizacji społeczeństwa obywatelskiego wynika, iż istnieje potrzeba odnowionego i silniejszego zobowiązania na rzecz równouprawnienia i włączenia Romów. Zobowiązanie to powinno zapewnić szczególnie nacisk na niedyskryminację, w tym poprzez zwalczanie antycyganizmu – szczególnej formy rasizmu wobec ludności romskiej – i skupienie się na czterech obszarach włączenia społecznego i gospodarczego, tzn. edukacji, zatrudnieniu, opiece zdrowotnej i mieszkalnictwie. Powinno ono również odzwierciedlać potrzeby określonych grup i różnorodność społeczności romskiej; sprzyjać angażowaniu Romów w opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie i ocenę strategii na rzecz ich równouprawnienia i włączenia Romów; przyczyniać się do usprawnień w zakresie określania celów, gromadzenia danych, monitorowania i sprawozdawczości; oraz sprawiać, że kwestie równouprawnienia i włączenia Romów będą w większym stopniu uwzględniane w głównych strategiach politycznych. Przy opracowywaniu środków należy zwrócić szczególną uwagę na perspektywę płci.
- (11) Niniejsze zalecenie opiera się również na różnych ustaleniach określonych wcześniej w odpowiednich rezolucjach Parlamentu Europejskiego z dnia 15 kwietnia 2015 r. i 12 lutego 2019 r., w konkluzjach Rady z dnia 8 grudnia 2016 r. i w sprawozdaniach rocznych Komisji począwszy od 2013 r.

- (12) W oparciu o „Unijne ramy dotyczące krajowych strategii integracji Romów do 2020 r.” w dniu 7 października 2020 r. Komisja przyjęła pakiet obejmujący wniosek dotyczący niniejszego zalecenia oraz komunikat „Unia równości: unijne ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów” (zwany dalej „komunikatem z dnia 7 października 2020 r.”). W komunikacie z dnia 7 października 2020 r. wyznaczono cele na poziomie UE, oraz, w stosownych przypadkach, założenia i minimalne zobowiązania dla wszystkich państw członkowskich, ewentualnie uzupełnione o dodatkowe działania krajowe oraz wsparcie Unii w zależności od kontekstu krajowego oraz rozmiaru społeczności romskiej. Z najnowszych danych wynika, że sześćdziesiąt procent Europejczyków nadal uważa, że dyskryminacja wobec ludności romskiej jest w ich państwie powszechna, natomiast ponad sześćdziesiąt procent Europejczyków zgadza się, że lepsza integracja Romów byłaby korzystna dla społeczeństwa¹. Nadrzędnym celem niniejszego zalecenia jest pomoc w promowaniu równouprawnienia i zwalczaniu wykluczenia Romów, przy ich czynnym udziale.

¹ Specjalne badanie Eurobarometr nr 493. Dyskryminacja w UE (pierwsze wyniki opublikowano we wrześniu 2019 r.).

- (13) Podczas pandemii COVID-19 wykluczone i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społeczności romskie zostały narażone na poważne negatywne skutki zdrowotne i społeczno-gospodarcze, co grozi dalszym pogłębieniem istniejących nierówności, a także zwiększeniem ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego. W niniejszym zaleceniu apeluje się o ograniczenie nierówności strukturalnych, jakich doświadczają Romowie, poprzez przeciwdziałanie, w stosownych przypadkach, problemom ograniczonego dostępu Romów do czystej wody, infrastruktury sanitarnej i usług opieki zdrowotnej, w tym usług dotyczących szczepień, oraz brakowi infrastruktury i umiejętności cyfrowych, które umożliwiłyby Romom aktywny udział w życiu społecznym, w tym w kształceniu na odległość, a także poprzez eliminowanie wysokich poziomów niepewności gospodarczej, przeludnionych gospodarstw domowych oraz odizolowanych osiedli lub obozów.

- (14) W kontekście nasilającego się w Unii populizmu i rasizmu¹ konieczne jest skupienie się na walce z dyskryminacją i jej zapobieganiu, w tym za pośrednictwem zwalczania antycyganizmu, który stanowi pierwotną przyczynę dyskryminacji i wykluczenia oraz zaognia te zjawiska. W związku z tym w Unijnym planie działania przeciwko rasizmowi na lata 2020–2025 z dnia 18 września 2020 r. określono szereg konkretnych działań na rzecz zwalczania rasizmu. Antycyganizm stanowi niezwykle powszechną² formę rasizmu, która bierze się ze sposobu postrzegania i odnoszenia się przez ogół społeczeństwa do osób uznawanych za „Cyganów” w procesie historycznego traktowania w kategoriach Innego³, opierającego się na stereotypach i negatywnych postawach, które czasami mogą być niezamierzone lub nieświadome⁴.

¹ *Widespread racism continues to plague Europe* („Szeroko rozpowszechniony rasizm nadal nęka Europę”). Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 20 czerwca 2019 r., publikacja na podstawie sprawozdania w sprawie praw podstawowych z 2019 r., Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 6 czerwca 2019 r.

² Zalecenie nr 3 Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) dotyczące ogólnej polityki w sprawie walki z rasizmem i nietolerancją wobec Romów/Cyganów, przyjęte w dniu 6 marca 1998 r. W preambule do zalecenia nr 13 dotyczącego ogólnej polityki w sprawie zwalczania antycyganizmu i dyskryminacji wobec Romów ponownie podkreślono, że „antycyganizm jest szczególnie *trwałą, agresywną, powtarzającą się i powszechną* formą rasizmu”.

³ Dokument referencyjny sporządzony przez Sojusz Przeciwko Antycyganizmowi (2017). Źródło: http://antigypsyism.eu/?page_id=17.

⁴ Dokument zawierający wnioski Unijnej Grupy Wysokiego Szczebla ds. Zwalczania Rasizmu, Ksenofobii i Innych Form Nietolerancji (listopad 2018 r.). Antigypsyism: Increasing its recognition to better Understand and address its Manifestations („Antycyganizm: jak lepiej go rozpoznawać, by lepiej rozumieć jego przejawy i reagować na nie”).

Parlament Europejski stosuje termin antycyganizm/antycygańskość w swoich sprawozdaniach i rezolucjach z dnia 28 kwietnia 2005 r., 15 kwietnia 2015 r., 25 października 2017 r. i 12 lutego 2019 r. Różne organizacje międzynarodowe i organizacje społeczeństwa obywatelskiego uznały istnienie tego zjawiska, określanego również jako rasizm antyromski lub romofobia. Rada w swoich konkluzjach z dnia 8 grudnia 2016 r. uznała potrzebę „zwalczenia wszelkich przejawów rasizmu wobec Romów, nazywanego niekiedy antycygańskością, gdyż jest on przyczyną ich społecznego wykluczenia i dyskryminacji”. W dniu 8 października 2020 r. Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście przyjął prawnie niewiążącą definicję¹ antycyganizmu/dyskryminacji Romów.

¹ <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antigypsyism-anti-roma-discrimination>

- (15) Przy ukierunkowaniu działań na społeczność romską ważne jest, by dostrzec szczególne potrzeby lub podatność na zagrożenia niektórych grup¹, w tym romskich kobiet, romskiej młodzieży, romskich dzieci, Romów LGBTI, Romów w podeszłym wieku, Romów z niepełnosprawnościami, Romów będących obywatelami państwa trzeciego lub Romów bezpaństwowych oraz Romów przemieszczających się w obrębie Unii. Dlatego niniejsze zalecenie uwzględnia znaczenie przeciwdziałania problemowi dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie². Proponuje się w nim środki mające na celu lepszą ochronę i większe włączenie dzieci romskich, gdyż są one szczególnie narażone na dyskryminację i segregację.

¹ Odnoszącą się do różnych kontekstów, na przykład dotyczącą handlu ludźmi, którego ofiarami są głównie romskie kobiety i dzieci.

² Termin „dyskryminacja z wielu przyczyn jednocześnie” jest stosowany jako ogólne pojęcie dotyczące wszystkich przypadków dyskryminacji z kilku powodów, przejawiającej się na dwa możliwe sposoby. Mogą one przyjmować formę „dyskryminacji addytywnej”, w której dyskryminacja ma kilka przyczyn działających oddzielnie, oraz „dyskryminacji krzyżowej”, w której obecne są co najmniej dwie przyczyny dyskryminacji wchodzące ze sobą w interakcję w taki sposób, że są nierozłączne lub nierozzerwalne. *Tackling Multiple Discrimination: Practices, policies and laws* („Zwalczanie dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie: praktyki, polityka i przepisy”), sprawozdanie Komisji Europejskiej (2007 r.). *Multiple Discrimination in EU Law: Opportunities for Legal Responses to Intersectional Gender Discrimination* („Dyskryminacja z wielu przyczyn jednocześnie w prawie Unii: możliwości reakcji prawnych na dyskryminację międzysektorową ze względu na płeć”), Europejska sieć specjalistów prawników w dziedzinie równouprawnienia płci, Komisja Europejska (2009 r.).

Zgodnie z konkluzjami Rady z dnia 8 grudnia 2016 r. analizuje się w nim również tworzenie możliwości dla młodzieży romskiej i uwolnienie jej niewykorzystanego potencjału poprzez zwiększanie jej aktywnego uczestnictwa w programach i środkach ukierunkowanych na młodzież, takich jak te, o których mowa w komunikacie Komisji z dnia 1 lutego 2020 r. pt. „Wspieranie zatrudnienia ludzi młodych: pomost do zatrudnienia dla kolejnego pokolenia”.

- (16) Uznając różnorodność, jaka istnieje wśród Romów, termin „Romowie” używany jest jako termin ogólny w odniesieniu do szeregu różnych grup romskiego pochodzenia, takich jak Romowie, Sinti, Kale, Cyganie, Romanicze i Bojasze/Rudarowie. Termin ten obejmuje również grupy, takie jak Aszkalowie, Egipcjanie, grupy wschodnie (w tym Domowie, Lomowie, Roma i Abdalowie), a także społeczności wędrownie, w tym etniczną grupę Trawelerów, Jeniszów i ludność określaną administracyjnym terminem „ludzie drogi” („Gens du voyage”), jak również osoby, które identyfikują się jako Cyganie, nie kwestionując specyfiki żadnej z tych grup.

- (17) W kontekście mobilności wewnątrzunijnej konieczne jest poszanowanie prawa do swobodnego przemieszczania się obywateli Unii oraz warunków korzystania z tego prawa. Warunki te obejmują posiadanie wystarczających zasobów i objęcie pełnym ubezpieczeniem zdrowotnym zgodnie z dyrektywą 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady¹. Jednocześnie konieczne jest dążenie do poprawy warunków życia Romów oraz prowadzenie działań mających na celu wspieranie ich włączenia gospodarczego i społecznego w ich państwach członkowskich pochodzenia oraz w państwach członkowskich zamieszkania.

¹ Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. L 158 z 30.4.2004, s. 77).

- (18) Uznając, że państwa członkowskie powinny samodzielnie wybierać swoje metody monitorowania, w tym stosowne metody gromadzenia danych, i z uwzględnieniem faktu, że gromadzenie informacji odnoszących się do pochodzenia etnicznego jest kwestią wrażliwą i że w niektórych państwach nie jest to możliwe, w niniejszym zaleceniu podkreślono znaczenie gromadzenia danych jako niezbędnej podstawy dla opracowywania środków, które skutecznie poprawią sytuację populacji romskiej, zgodnego z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679¹ oraz wytycznymi z 2018 r. w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystania danych na temat równości opublikowanymi przez podgrupę ds. danych na temat równości Grupy Wysokiego Szczebla ds. Niedyskryminacji, Równouprawnienia i Różnorodności². W niniejszym zaleceniu uznaje się również znaczenie wskaźników jako metody monitorowania. W komunikacie z dnia 7 października 2020 r. wyjaśniono, że państwa członkowskie mogą wybrać do mierzenia równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów wskaźniki z zestawu wskaźników opracowanego wspólnie przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Komisję i państwa członkowskie.

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. L 119 z 4.5.2016, s. 1).

² Wytyczne w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych na temat równości (2018). Europejski Trybunał Obrachunkowy zalecił opracowanie odpowiedniej metodyki gromadzenia we wszystkich państwach członkowskich istotnych danych na temat włączenia Romów. „Unijne inicjatywy polityczne i wsparcie finansowe na rzecz integracji Romów – w ostatnim dziesięcioleciu osiągnięto istotne postępy, potrzebne są jednak dodatkowe działania w terenie.” Sprawozdanie specjalne nr 14/2016.

- (19) Niniejsze zalecenie dotyczy bezpośrednio środków na rzecz promowania równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów i nie ma na celu wykluczenia innych grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Środki te powinny w porównywalnych sytuacjach opierać się na takich samych zasadach. W tym względzie nadal aktualne są wspólne podstawowe zasady integracji Romów¹. Środki te powinny również prowadzić do uwzględniania – zarówno w unijnych jak i krajowych inicjatywach politycznych – kwestii równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów, przy specjalnym uwzględnieniu intersekcyjności i aspektu płci. Komunikat z dnia 8 października 2020 r. zawiera dalsze wytyczne dotyczące planowania i wdrażania krajowych ram strategicznych dotyczących Romów.
- (20) Jednym z celów niniejszego zalecenia jest potwierdzenie długoterminowego zobowiązania do osiągnięcia wspólnych celów w zakresie równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów oraz zapewnienie odnowionych i wzmocnionych wytycznych przez określenie środków, które państwa członkowskie mogą przyjmować na rzecz osiągnięcia tych celów.

¹ Wspólne podstawowe zasady integracji zostały omówione w ramach pierwszej platformy europejskiej na rzecz integracji Romów w kwietniu 2009 r. i zatwierdzone przez Radę EPSCO w dniu 8 czerwca 2009 r. w formie konkluzji, w których wezwano państwa członkowskie do uwzględnienia, w stosownych przypadkach, wspólnych podstawowych zasad przy projektowaniu i wprowadzaniu w życie polityk. Konkluzje Rady EPSCO w sprawie włączenia Romów (8 czerwca 2009 r.).

- (21) Niniejsze zalecenie jest w pełni zgodne z zasadą pomocniczości i nie narusza podstawowej odpowiedzialności państw członkowskich w tej dziedzinie. Nie stanowi ono uszczerbku dla zasad krajowego prawa procesowego i tradycji prawnych państw członkowskich. Wspólne, ale zróżnicowane podejście powinno być stosowane z należyтым uwzględnieniem uwarunkowań krajowych, takich jak liczba i odsetek ludności romskiej w całkowitej populacji, ogólny kontekst gospodarczy, szczególne cechy grup docelowych w każdym państwie członkowskim i możliwość ustanowienia polityki ukierunkowanej na konkretną grupę etniczną. Krajowe podejścia i odpowiednie środki służące promowaniu włączenia, równouprawnienia i partycypacji Romów powinny być dopasowywane i wybierane zgodnie ze szczególnymi okolicznościami i potrzebami na danym terenie, co obejmuje potrzebę bardziej kompleksowego zajmowania się grupami znajdującymi się w niekorzystnej sytuacji, takimi jak Romowie. Należy opracować działania ogólne zapewniające, aby ludność romska była obejmowana wsparciem w skuteczny sposób.
- (22) Krajowe ramy strategiczne dotyczące Romów odnoszą się do krajowych strategii dotyczących Romów lub zintegrowanych krajowych zestawów środków politycznych dotyczących szerszego kontekstu społeczno-gospodarczego, które mają znaczenie dla równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów.

NINIEJSZYM ZALECA, CO NASTĘPUJE:

1. Państwa członkowskie powinny przyjąć krajowe ramy strategiczne dotyczące Romów jako element ich szerzej zakrojonych strategii włączenia społecznego poprawiających sytuację Romów i zgłosić je Komisji Europejskiej najlepiej do września 2021 r. Zgodnie z prawem krajowym i prawem Unii, dostępnymi zasobami i uwarunkowaniami krajowymi państwa członkowskie powinny, w stosownych przypadkach, rozważyć zasadność stosowania środków określonych w niniejszym zaleceniu w kontekście krajowym i wdrożyć je w sposób proporcjonalny i selektywny, w ścisłej współpracy ze wszystkimi odpowiednimi zainteresowanymi stronami. Zachęca się państwa członkowskie, by przy ocenie tej zasadności kierowały się dobrowolnymi minimalnymi zobowiązaniami, oraz, w zależności od kontekstu krajowego, ewentualnymi dodatkowymi działaniami określonymi w komunikacie.

2. Państwa członkowskie powinny skonsolidować wysiłki mające na celu przyjęcie i wdrożenie środków na rzecz promowania równouprawnienia i skutecznego zapobiegania dyskryminacji, antycyganizmowi, a także społecznemu i gospodarczemu wykluczeniu, i ich pierwotnym przyczynom oraz zwalczania tych zjawisk. Wysiłki te powinny obejmować środki, takie jak:
- a) środki służące skutecznej walce z bezpośrednią i pośrednią dyskryminacją, w tym poprzez przeciwdziałanie nękanu, antycyganizmowi, stereotypizacji, antyromskiej retoryce, nawoływaniu do nienawiści, przestępstwom z nienawiści i przemocy wobec Romów, w tym podżeganiu do takich działań, zarówno w internecie, jak i poza nim, w szczególności w kontekście transpozycji, wdrażania i egzekwowania dyrektywy 2000/43/WE, decyzji ramowej 2008/913/WSiSW oraz dyrektywy 2010/13/UE Parlamentu Europejskiego i Rady¹;
 - b) środki służące opracowywaniu i promowaniu kompleksowego systemu wsparcia dla ofiar, zgodnie z dyrektywą 2012/29/UE, oraz zapewnianiu pomocy Romom będącym ofiarami przestępstw z nienawiści i dyskryminacji;

¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych) (Dz.U. L 95 z 15.4.2010, s. 1).

- c) środki służące walce z dyskryminacją z wielu przyczyn jednocześnie i z dyskryminacją strukturalną¹ wobec Romów, a szczególnie romskich kobiet, młodzieży romskiej, romskich dzieci, Romów LGBTI, Romów w podeszłym wieku, Romów z niepełnosprawnościami, Romów bezpaństwowców i Romów przemieszczających się w obrębie Unii²;
- d) środki służące zwiększaniu świadomości na temat tego, że wysiłki na rzecz zwalczania praktyk dyskryminacyjnych splatają się z wysiłkami na rzecz zwalczania antycyganizmu i wykluczenia społecznego i gospodarczego, jako część wspólnych dążeń do promowania szerszego celu, jakim jest równouprawnienie;
- e) środki służące analizowaniu i uznawaniu, że antycyganizm i dyskryminacja wobec Romów istnieją oraz zwiększaniu świadomości co do istnienia tych zjawisk, co do form, jakie przybierają, i ich szkodliwych konsekwencji, za pośrednictwem mediów, szkolnych programów nauczania i innych środków, na przykład poprzez zwiększanie świadomości urzędników i innych stron na temat potrzeby rozpoznawania i zwalczania przedmiotowych zjawisk;
- f) środki służące promowaniu prowadzenia w szkołach działań i kampanii podnoszących świadomość wielokulturową;

¹ Dyskryminację systemową lub strukturalną rozumie się jako oczywiste nierówności wynikające z ustawodawstwa, polityk i praktyki, nie w sposób zamierzony, ale z powodu szeregu czynników instytucjonalnych pojawiających się w trakcie opracowywania, wdrażania i przeglądu ustawodawstwa, polityk i praktyki. *Roma and Traveller Inclusion: Towards a new EU Framework, Learning from the work of equality bodies* („Integracja Romów i Trawelerów: w kierunku nowych ram UE, wyciąganie wniosków z prac organów ds. równości”), publikacja Equinet, czerwiec 2020 r.

² Chodzi o obywateli UE pochodzenia romskiego korzystających z prawa do swobodnego przemieszczania się w ramach Unii Europejskiej.

- g) środki służące promowaniu wiedzy na temat kultur, języka i historii Romów, w tym pamięci o Holocauście Romów i procesach społecznego pojednania, między innymi poprzez działania zapewniające odpowiednie szkolenia dla nauczycieli i opracowywanie odpowiednich szkolnych programów nauczania, ponieważ wiedza ta ma kluczowe znaczenie dla zmniejszania uprzedzeń i antycyganizmu jako istotnych przyczyn dyskryminacji;
- h) środki służące wspieraniu pozytywnych narracji na temat Romów oraz romskich wzorów do naśladowania, oraz lepszego rozumienia wyzwań, z którymi mierzą się Romowie, między innymi poprzez wspieranie spotkań między społecznościami i międzykulturowego uczenia się.

3. Państwa członkowskie powinny zwalczać skrajnie wysoki wskaźnik zagrożenia ubóstwem i deprivację materialną i społeczną wśród społeczności romskiej w celu zapewnienia skutecznego wsparcia na rzecz równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów. W stosownych przypadkach państwa członkowskie powinny stosować zintegrowane podejście skupiające się na wszystkich stosownych obszarach polityki. Wysiłki te można by urzeczywistnić poprzez środki, takie jak:

- a) środki służące zapewnieniu odpowiedniego inwestowania w kapitał ludzki, rozwój infrastruktury i mieszkalnictwo, a także w polityki spójności społecznej oraz lepszemu ukierunkowaniu takich inwestycji;
- b) środki służące zapewnieniu dostępu do odpowiednich systemów ochrony socjalnej, w tym zarówno wsparcia dochodowego, jak i świadczeń rzeczowych oraz świadczenia usług, dla Romów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji;

- c) środki służące połączeniu wsparcia dochodowego ze środkami w zakresie aktywizacji w celu promowania uczestnictwa w rynku pracy i ze wsparciem zatrudnienia, w szczególności na rzecz kobiet romskich i Romów przemieszczających się w obrębie Unii, oraz udzielaniu informacji o obowiązujących prawnych kryteriach kwalifikowalności w zakresie korzystania ze świadczeń w połączeniu z usługami aktywizacyjnymi i wspierającymi;
- d) środki służące zapewnieniu, aby poświęcono szczególną uwagę zapobieganiu ubóstwu dzieci i zwalczaniu go, w tym poprzez podejmowanie skutecznych środków krajowych, w których uwzględnia się mechanizmy utrwalające wielopokoleniowe ubóstwo oraz potrzebę wspierania romskich dzieci i ich rodzin w powiązanych ze sobą dziedzinach zatrudnienia, usług społecznych, kształcenia i wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem, zdrowia, mieszkalnictwa i dostępu do podstawowych usług, żywienia i dostępu do rekreacji;
- e) środki służące wspieraniu wiedzy finansowej młodych osób dorosłych i młodych rodzin, w tym większych umiejętności w zakresie podejmowania decyzji i planowania w ramach środków na rzecz upodmiotowienia i włączenia finansowego.

4. Państwa członkowskie powinny, w stosownych przypadkach, zwiększać istotne uczestnictwo ludności romskiej, w tym kobiet, dzieci, młodzieży, osób w podeszłym wieku i osób z niepełnosprawnościami, i konsultacje z tymi grupami w celu zapewnienia skutecznego wsparcia na rzecz równouprawnienia i niedyskryminacji Romów. Powinno to obejmować środki, takie jak:

- a) środki służące wspieraniu aktywności obywatelskiej poprzez promowanie uczestnictwa społecznego, gospodarczego, politycznego i obywatelskiego oraz uczestnictwa w kulturze, w szczególności w odniesieniu do romskich kobiet i romskiej młodzieży;

- b) środki służące promowaniu budowania zdolności i przywództwa w romskim społeczeństwie obywatelskim w celu umożliwienia ludności romskiej uczestnictwa we wszystkich etapach cyklu polityki i życia publicznego w ogóle;
- c) środki służące promowaniu zatrudnienia Romów w instytucjach publicznych i prywatnych w celu wspierania różnorodności i wiedzy fachowej w ramach procesu politycznego i w celu zapewniania wzorów do naśladowania;
- d) środki służące zwiększaniu świadomości w zakresie praw człowieka oraz praw i obowiązków obywateli wśród członków społeczności romskich znajdujących się w niekorzystnej sytuacji;
- e) środki służące koordynowaniu zasobów, sieci i wiedzy fachowej we wszystkich sektorach w celu zwiększania zaangażowania młodzieży romskiej w procesy decyzyjne i wzmacniania ich przywództwa.

Cele sektorowe

Dostęp do dobrej jakości powszechnej edukacji włączającej

5. Państwa członkowskie powinny zapewniać, aby wszyscy Romowie mieli skuteczny równy dostęp do wszelkich form i wszystkich etapów edukacji – od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem do szkolnictwa wyższego, w tym kształcenia wyrównawczego, kształcenia dorosłych i uczenia się przez całe życie – i byli w stanie w nich uczestniczyć.

6. Państwa członkowskie powinny poprawić równy dostęp do dobrej jakości i włączającej edukacji uczniów romskich, w tym poprzez środki, takie jak:
- a) środki służące zapobieganiu wszelkim formom segregacji w edukacji i wyeliminowaniu ich oraz zapewnianiu wsparcia dla potencjału wszystkich uczniów;
 - b) środki służące zapobieganiu błędnym diagnozom prowadzącym do nieuzasadnionego umieszczania uczniów romskich w placówkach kształcenia specjalnego i wyeliminowaniu takich diagnoz oraz zapewnianiu, aby kierowanie do kształcenia specjalnego było oparte na przejrzystych i zgodnych z prawem procedurach;
 - c) środki służące zapewnieniu skutecznych metod służących uznaniu niesprawiedliwości doświadczanych w przeszłości w dziedzinie edukacji, na przykład segregacji, nieuzasadnionego umieszczania uczniów romskich w placówkach kształcenia specjalnego oraz nierównego traktowania, i zadośćuczynienia takim krzywdom;
 - d) środki służące promowaniu sprawiedliwości, inkluzywności i różnorodności w systemie edukacji i w klasie, na przykład poprzez programy rozwoju zawodowego, mentoring i działania oparte na wzajemnym uczeniu się;
 - e) środki służące zachęcaniu do skutecznego zaangażowania rodzicielskiego w edukację romskich uczniów i wspieraniu powiązań między szkołami a społecznościami lokalnymi, w tym za pośrednictwem mediatorów i asystentów nauczyciela;
 - f) środki służące wspieraniu równego uczestnictwa i aktywnego zaangażowania wszystkich uczniów, w tym dzieci z niepełnosprawnościami, w ogólne działania i procesy edukacyjne;

- g) środki służące zwalczaniu prześladowania i nękania w szkole, zarówno w internecie, jak i poza nim, w celu ochrony wszystkich uczniów, w tym uczniów romskich;
 - h) środki służące zwiększaniu świadomości nauczycieli i innych pracowników szkół w zakresie historii Romów, ich kultury i metod rozpoznawania i zwalczania dyskryminacji i jej pierwotnych przyczyn, w tym antycyganizmu i nieświadomych uprzedzeń, oraz w zakresie znaczenia edukacji wolnej od dyskryminacji i skutecznego równego dostępu do powszechnej edukacji;
 - i) środki służące wspieraniu wysiłków na rzecz zapewnienia, aby uczniowie romscy zdobywali umiejętności zgodne z obecnymi i przyszłymi potrzebami rynku pracy.
7. Państwa członkowskie powinny dążyć do przezwyciężenia wszelkiej dyskryminacji, nierówności i wszelkich niekorzystnych sytuacji pod względem możliwości, wyników i osiągnięć edukacyjnych, w tym, w stosownych przypadkach poprzez środki, takie jak:
- a) środki służące zapewnieniu dostępu do wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem ze szczególnym uwzględnieniem wczesnego włączenia dzieci romskich, w tym dzieci romskich znajdujących się w niekorzystnej sytuacji;
 - b) środki służące zapewnieniu indywidualnego wsparcia i mediacji w celu nadrobienia braków językowych, poznawczych i edukacyjnych, w ścisłej współpracy z rodzinami uczniów romskich oraz zachęcaniu do kształcenia wyrównawczego i kształcenia dorosłych;

- c) środki służące zapobieganiu wczesnemu kończeniu i przerywaniu nauki na wszystkich poziomach kształcenia, w tym ze szczególnym uwzględnieniem dziewcząt romskich¹, na przykład dzięki współpracy szkół, mediatorów i służb ochrony socjalnej;
- d) środki służące uznawaniu trudnej sytuacji dzieci, których rodzice wyjechali za granicę, i zapewnieniu im priorytetowego dostępu do programów zajęć pozalekcyjnych i zindywidualizowanego wsparcia;
- e) środki służące zwiększaniu mobilności społecznej Romów, na przykład poprzez pozytywne działania, specjalne stypendia w szkolnictwie zawodowym, średnim i wyższym oraz na kształcenie nauczycieli, a także poprzez poradnictwo zawodowe;
- f) środki służące zapewnianiu płynnego przejścia między poziomami kształcenia i promowaniu zdobywania wykształcenia średniego II stopnia i wykształcenia wyższego, w tym poprzez programy poradnictwa zawodowego, doradztwa, mentoringu i wsparcia finansowego;
- g) środki służące wsparciu udziału w uczeniu się pozaformalnym i zajęciach pozaprogramowych, w tym w zajęciach dla młodzieży, zajęciach sportowych i kulturalnych w ramach edukacji zdrowotnej i obywatelskiej, i w innych zajęciach, które sprzyjają samorozwojowi, odporności psychologicznej i dobrostanowi;

¹ *Roma women in nine EU Member States* (2019) („Kobiety romskie w dziewięciu państwach członkowskich UE”), sprawozdanie Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej opisuje wyzwania, przed którymi stoją romskie kobiety i dziewczęta.

- h) środki służące promowaniu, w stosownych przypadkach, nabywania umiejętności cyfrowych, dostępu do sieci szerokopasmowych, odpowiedniej infrastruktury cyfrowej i zapewniania materiałów dydaktycznych przeznaczonych do nauczania na odległość, zarówno w kształceniu formalnym, jak i pozaformalnym, aby zapobiegać wykluczeniu cyfrowemu uczniów w niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, ich nauczycieli i rodziców, i zapewniać, aby tymi działaniami zostali objęci uczniowie romscy, w tym uczniowie żyjący na obszarach wiejskich lub odizolowanych.

Dostęp do trwałego zatrudnienia wysokiej jakości

- 8. Państwa członkowskie powinny promować skuteczny równy dostęp Romów, w szczególności młodych Romów, do wysokiej jakości trwałego zatrudnienia, w tym, w stosownych przypadkach, poprzez środki, takie jak:
 - a) środki służące dotarciu do młodych Romów¹ w celu zwiększenia ich świadomości w zakresie dostępnych – najlepiej zintegrowanych – usług w zakresie zatrudnienia i usług społecznych, jak również objęciu ich tymi usługami;
 - b) środki służące znalezieniu odpowiedzi na potrzeby młodych bezrobotnych i biernych zawodowo Romów poprzez opracowanie dla nich zindywidualizowanych, całościowych planów działania uwzględniających ich preferencje i motywację, napotykaną przez nich przeszkody i niekorzystne sytuacje oraz przyczyny ich bezrobocia lub bierności zawodowej;

¹ Zgodnie z tym, co zostało opisane w zaleceniu Rady z dnia 30 października 2020 r. w sprawie pomostu do zatrudnienia – wzmocnienia gwarancji dla młodzieży oraz zastępujące zalecenie Rady z dnia 22 kwietnia 2013 r. w sprawie ustanowienia gwarancji dla młodzieży 2020/C 372/01 (Dz.U. C 372 z 4.11.2020, s. 1).

- c) środki służące udzielaniu wsparcia w zakresie pierwszych doświadczeń zawodowych, pośrednictwa pracy, przygotowania zawodowego i rozwoju kariery;
- d) środki służące ułatwianiu przechodzenia z kształcenia do zatrudnienia poprzez coaching, mentoring, szkolenie zawodowe, staże, inkubatory przedsiębiorczości i kształcenie dualne;
- e) środki służące wspieraniu ludności romskiej w nabywaniu umiejętności cyfrowych, tak by mogli lepiej odpowiadać na popyt na rynku pracy i korzystać z szans, które istnieją i nowe narzędzia i tendencje cyfrowe oferują w życiu codziennym;
- f) środki służące wspieraniu szkolenia w miejscu pracy, rozwijania umiejętności, nabywania i aktualizowania kwalifikacji zawodowych oraz kształcenia wyrównawczego;
- g) środki służące promowaniu prawdziwie równego dostępu do samozatrudnienia i przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej, poprzez ukierunkowane wsparcie;
- h) środki służące promowaniu równego dostępu do zatrudnienia zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym, poprzez środki takie jak działania pozytywne i systemy wsparcia dla pracodawców, a także poprawianiu dostępu do usług w zakresie zatrudnienia, w tym aktywnej polityki rynku pracy;
- i) środki służące wspieraniu mobilności rynku pracy, w szczególności na rzecz osób mieszkających na obszarach wiejskich i odizolowanych o ograniczonych możliwościach zatrudnienia.

- j) środki służące zwalczaniu, zmniejszaniu i eliminowaniu dyskryminacji poprzez intensywniejsze zwiększanie świadomości w zakresie niedyskryminacyjnego zatrudnienia i dostępu do zatrudnienia oraz środki aktywizujące, a także szkoleniu pracodawców w zakresie metod rozpoznawania i zwalczania dyskryminacji i jej pierwotnych przyczyn, w tym antycyganizmu i nieświadomych uprzedzeń.

Zdrowie i dostęp do wysokiej jakości opieki zdrowotnej i usług społecznych

- 9. Państwa członkowskie powinny zapewniać skuteczny równy dostęp bez barier do wysokiej jakości usług opieki zdrowotnej i usług społecznych, zwłaszcza dla tych grup, które są najbardziej zagrożone, lub dla tych, które żyją w zmarginalizowanych lub oddalonych lokalizacjach, w stosownych przypadkach poprzez środki, takie jak:
 - a) środki służące promowaniu i ułatwianiu równego dostępu z myślą o:
 - (i) romskich kobietach – w zakresie równego dostępu do wysokiej jakości badań lekarskich, badań przesiewowych, opieki prenatalnej i poporodowej, poradnictwa i planowania rodziny, a także do opieki zdrowotnej dotyczącej zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, w zakresie, w jakim jest z reguły świadczona przez krajowe służby zdrowia;
 - (ii) romskich kobietach – w zakresie równego dostępu do usług wsparcia dla ofiar przemocy uwarunkowanej płcią;
 - (iii) romskich dzieciach – w zakresie równego dostępu do wysokiej jakości podstawowej opieki zdrowotnej, w tym programów profilaktyki pierwotnej, takich jak szczepienia;

- (iv) słabszych grupach społeczności romskiej, takich jak Romowie w podeszłym wieku, Romowie z niepełnosprawnościami, Romowie LGBTI, Romowie przemieszczający się w obrębie Unii, Romowie będący obywatelami państw trzecich i Romowie bezpaństwowcy – w zakresie równego dostępu do wysokiej jakości opieki zdrowotnej;
- b) środki służące zwiększaniu świadomości wśród ludności romskiej w zakresie środków profilaktyki pierwotnej, takich jak programy służące promowaniu zdrowego stylu życia i zapobieganiu nadużywaniu substancji, oraz zwiększeniu dostępu do świadczeń zdrowotnych w zakresie zdrowia psychicznego, w stosownych przypadkach, poprzez mediację zdrowotną;
- c) środki służące zapobieganiu dyskryminacji wobec ludności romskiej i zwalczaniu jej poprzez zwiększanie świadomości w zakresie niedyskryminacyjnego dostępu do usług opieki zdrowotnej i świadczenia opieki zdrowotnej, a także poprzez szkolenie pracowników służby zdrowia, studentów medycyny i mediatorów ds. zdrowia w zakresie metod rozpoznawania i zwalczania dyskryminacji i jej pierwotnych przyczyn, w tym antycyganizmu i nieświadomych uprzedzeń;
- d) środki służące zwalczaniu wykluczenia cyfrowego wobec całej ludności romskiej w zakresie dostępu do usług opieki zdrowotnej, między innymi poprzez zmniejszenie przepaści w zakresie wykorzystywania umiejętności cyfrowych do uzyskiwania dostępu do informacji zdrowotnych;
- e) środki służące zapobieganiu i eliminowaniu segregacji w obszarze usług opieki zdrowotnej;
- f) środki służące zapewnieniu uznawania niesprawiedliwości doświadczanych w przeszłości w obszarze opieki zdrowotnej, w tym przeprowadzanej siłą, przymusowej lub w inny sposób niedobrowolnej sterylizacji romskich kobiet, i zadośćuczynienia tym niesprawiedliwościom;

- g) środki służące promowaniu równego dostępu do studiów medycznych dla ludności romskiej oraz zachęcaniu do zatrudniania Romów jako pracowników służby zdrowia i mediatorów, szczególnie w regionach, gdzie społeczność romska jest liczna;
- h) środki służące zwalczaniu potencjalnych ognisk epidemicznych w zmarginalizowanych lub oddalonych lokalizacjach oraz zapobieganiu powstawaniu takich ognisk;
- i) środki służące zapewnieniu Romom dostępu do usług świadczonych na poziomie społeczności i rodziny skierowanych do osób z niepełnosprawnościami, osób w podeszłym wieku i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, na przykład usług rozwojowych, mieszkalnictwa socjalnego, ośrodków opieki dziennej dla osób z niepełnosprawnościami oraz sieci rodzin zastępczych;
- j) środki służące zapobieganiu instytucjonalizacji oraz wspieraniu przechodzenia z opieki instytucjonalnej na opiekę opartą na społeczności i rodzinie, poprzez udzielanie wsparcia rodzinom w niepewnej sytuacji, np. usługi doradcze i zachęty finansowe, dystrybucja pomocy żywnościowej, pomoc mieszkaniowa i usługi rozwojowe;
- k) środki służące promowaniu wymiany wiedzy o najlepszych praktykach związanych ze zdrowiem publicznym na rzecz ludności romskiej i przekazywaniu tej wiedzy, na przykład poprzez wykorzystanie ram Komisji i państw członkowskich dotyczących zdrowia publicznego w Grupie Sterującej ds. Promocji Zdrowia, Profilaktyki Chorób i Zarządzania Chorobami Niezakaźnymi.
- l) środki służące promowaniu badań nad chorobami, które częściej występują wśród osób zagrożonych ubóstwem, oraz zapobiegania takim chorobom.

Dostęp do odpowiedniego, wolnego od segregacji mieszkalnictwa i usług podstawowych

10. Państwa członkowskie powinny zapewniać równe traktowanie ludności romskiej w zakresie dostępu do odpowiedniego, wolnego od segregacji mieszkalnictwa i usług podstawowych, w tym poprzez środki, takie jak:
- a) środki służące zapewnianiu dostępu do usług podstawowych – takich jak woda wodociągowa, bezpieczna i czysta woda pitna¹, odpowiednie warunki sanitarne, usługi zbierania odpadów i gospodarowania nimi, usługi ekosystemowe, energia elektryczna, gaz, transport, usługi finansowe i komunikacja cyfrowa – oraz do infrastruktury fizycznej, poprzez zabezpieczenie ciągłości podstawowych usług użyteczności publicznej, zarówno w normalnych warunkach, jak i podczas pandemii, katastrof ekologicznych i innych kryzysów;
 - b) środki służące monitorowaniu i zwalczaniu wszelkiej segregacji przestrzennej oraz zapobieganiu jej, a także promowaniu desegregacji poprzez sporządzanie konkretnych planów na rzecz zwalczania problemów w zakresie mieszkalnictwa z zaangażowaniem społeczności lokalnych i dotkniętych tymi problemami społeczności romskich;
 - c) środki służące wspieraniu i wzmacnianiu organów publicznych zasadniczo odpowiedzialnych za mieszkalnictwo, usługi podstawowe i normy środowiskowe oraz innych istotnych podmiotów w tych dziedzinach, na przykład poprzez nadawanie im uprawnień i zapewnianie zasobów niezbędnych do mapowania potrzeb w zakresie mieszkalnictwa, monitorowania segregacji i wdrażania, w stosownych przypadkach, kompleksowych środków regulacyjnych lub środków wsparcia;

¹ Zob. art. 16 w związku z motywem 31 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/2184 z dnia 16 grudnia 2020 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz.U. L 435 z 23.12.2020, s. 1).

- d) środki służące zapobieganiu przymusowym eksmisjom poprzez promowanie wczesnego ostrzegania i mediacji, organizowaniu wsparcia dla osób zagrożonych eksmisją i, w stosownych przypadkach, zapewnianiu odpowiedniego alternatywnego mieszkalnictwa, zwłaszcza z myślą o rodzinach;
- e) środki służące polepszeniu warunków życia ludności romskiej, zapobieganiu i przeciwdziałaniu negatywnym skutkom zdrowotnym wynikającym z narażenia na zanieczyszczenie i skażenie;
- f) środki służące zapewnianiu wsparcia społecznego i dostępu do usług powszechnych dla bezdomnych Romów;
- g) środki służące zapewnieniu równego dostępu do pomocy mieszkaniowej i uwzględnianiu specyficznych potrzeb poszczególnych osób i rodzin;
- h) środki służące wspieraniu zintegrowanych systemów mieszkalnictwa ukierunkowanych na zmarginalizowaną ludność romską, poprzez środki takie jak łączenie mikropożyczek na budowę i utrzymanie mieszkań z wiedzą finansową i programami oszczędnościowymi, szkoleniami budowlanymi i środkami aktywizującymi;
- i) środki służące wspieraniu budowy i utrzymania terenów pod obozowiska Trawelerów.

Partnerstwa i zdolności instytucjonalne

Angażowanie i wspieranie krajowych punktów kontaktowych ds. Romów

11. Państwa członkowskie powinny zapewniać krajowym punktom kontaktowym ds. Romów odpowiednie i niezbędne zasoby, zdolności kadrowe i kompetencje instytucjonalne, oraz umocowywać je, tak aby mogły one skutecznie koordynować i monitorować krajowe strategie polityczne w zakresie równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów, w tym w zakresie działań środowiskowych na poziomie lokalnym.
12. Państwa członkowskie powinny stwarzać krajowym punktom kontaktowym ds. Romów odpowiednie warunki do ułatwiania uczestnictwa i zaangażowania romskiego społeczeństwa obywatelskiego w opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie i przegląd krajowych strategicznych ram dotyczących Romów i lokalnych planów działania w ramach zreformowanych procesów krajowych platform na rzecz integracji Romów.
13. Państwa członkowskie powinny zapewniać, aby krajowe punkty kontaktowe ds. Romów były zaangażowane w opracowywanie strategii politycznych na rzecz włączenia społecznego i usług powszechnych w celu zwiększenia ich przydatności dla ludności romskiej oraz skali oferowanych przez nie działań środowiskowych, w tym, w stosownych przypadkach, w podejmowanie decyzji dotyczących programowania i monitorowania wykorzystania funduszy unijnych.

14. Państwa członkowskie powinny, w ramach swoich krajowych ram prawnych, udzielać wsparcia organom ds. promowania równego traktowania (zwanym dalej „organami ds. równości”), tak aby mogły one, w ramach swoich mandatów, skutecznie i niezależnie funkcjonować i współpracować ze wszystkimi istotnymi podmiotami, w tym z krajowymi punktami kontaktowymi ds. Romów, organami publicznymi, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i sektorem prywatnym. Takie wsparcie powinno obejmować, w stosownych przypadkach, stwarzanie organom ds. równości odpowiednich warunków do:
- a) zajmowania się przypadkami dyskryminacji, nawoływania do nienawiści i przestępstw z nienawiści oraz zajmowania się istotnymi procesami sądowymi;
 - b) zajmowania się kwestią niskiego poziomu zgłaszania dyskryminacji, nawoływania do nienawiści i przestępstw z nienawiści oraz zwiększania świadomości na temat praw wśród Romów;
 - c) prowadzenia badań i gromadzenia danych na temat równouprawnienia Romów i dyskryminacji wobec nich;
 - d) budowania zdolności romskiego społeczeństwa obywatelskiego i współpracy z nim z naciskiem na dostęp do wymiaru sprawiedliwości i egzekwowanie ustawodawstwa w zakresie równouprawnienia;
 - e) zapewniania wytycznych i szkoleń ogółowi społeczeństwa oraz organizacjom publicznym i prywatnym.

15. Państwa członkowskie powinny umożliwić organom ds. równości ściśle zaangażowanie w opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie i przegląd krajowych strategicznych ram dotyczących Romów na rzecz ich równouprawnienia, włączenia i partycypacji oraz, w stosownych przypadkach, odpowiednich programów dotyczących funduszy unijnych oraz skuteczne wnoszenie w nie wkładu, m.in. poprzez:
- a) poleganie na poradach organów ds. równości dotyczących norm wdrażania krajowych ram strategicznych w celu zapewnienia – podczas ich opracowywania i wdrażania – silniejszego ukierunkowania na zwalczanie dyskryminacji i zapobieganie jej, w tym poprzez przeciwdziałanie antycyganizmowi; obejmuje to też starania na rzecz likwidacji dyskryminacji strukturalnej;
 - b) umożliwianie organom ds. równości uczestnictwa w strukturach ustanowionych w celu nadzorowania wdrażania, monitorowania i przeglądu krajowych strategicznych ram dotyczących Romów oraz w komitetach ds. monitorowania właściwych funduszy unijnych.

Mobilizacja lokalnych i regionalnych zainteresowanych stron

16. Państwa członkowskie powinny angażować, w stosownych przypadkach, władze regionalne i lokalne oraz lokalne społeczeństwo obywatelskie w opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie i przegląd krajowych ram strategicznych.

17. Państwa członkowskie powinny zachęcać władze regionalne i lokalne, by w ramach ich odpowiednich kompetencji opracowywały lub aktualizowały lokalne plany działania, lokalne plany desegregacji lub strategiczne ramy dotyczące Romów na rzecz ich równouprawnienia, włączenia i partycypacji. Te lokalne plany lub ramy strategiczne powinny, na ile to możliwe, obejmować środki, poziomy bazowe, poziomy odniesienia, wymierne cele i alokację środków finansowych.
18. Państwa członkowskie powinny zapewniać współpracę między władzami centralnymi a lokalnymi w zakresie opracowywania i wdrażania programów finansowania unijnego istotnych z punktu widzenia zapobiegania dyskryminacji Romów i jej zwalczania w celu zapewnienia, aby równouprawnienie, włączenie i partycypacja Romów były przewidziane na wszystkich etapach programów: ich przygotowywania, wdrażania, monitorowania i oceny, a także w celu lepszego ukierunkowania funduszy unijnych na poziom lokalny.
19. Państwa członkowskie powinny promować włączenie społeczne i różnorodność poprzez odpowiednie środki, takie jak pozytywne działania w celu zapewnienia równego dostępu Romów do zatrudnienia w instytucjach publicznych na poziomie lokalnym i regionalnym.
20. Państwa członkowskie powinny promować wzmacnianie pozycji romskich kobiet i mężczyzn i uznawać ich reprezentację na poziomie lokalnym.

Współpraca ze społeczeństwem obywatelskim

21. Państwa członkowskie powinny promować innowacje społeczne, partnerstwo i współpracę między organami publicznymi a romskim społeczeństwem obywatelskim i społeczeństwem obywatelskim wspierającym Romów.

22. Państwa członkowskie powinny w pełni wykorzystywać krajowe platformy na rzecz Romów lub wszelkie inne kanały współpracy i dialogu w państwach członkowskich w celu przejrzystego i inkluzywnego angażowania Romów, społeczeństwa obywatelskiego wspierającego Romów oraz innych zainteresowanych stron w opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie i przegląd krajowych strategicznych ram dotyczących Romów i lokalnych planów działania.
23. Państwa członkowskie powinny wspierać społeczeństwo obywatelskie w monitorowaniu i zgłaszaniu przestępstw z nienawiści i nawoływania do nienawiści oraz innych przestępstw wobec Romów oraz pomagać ofiarom w zgłaszaniu przestępstw z nienawiści i nawoływania do nienawiści.
24. Państwa członkowskie powinny zapewniać finansowanie w celu wspierania pluralizmu i niezależności romskiego społeczeństwa obywatelskiego i społeczeństwa obywatelskiego wspierającego Romów, w tym romskich organizacji młodzieżowych, tym samym umożliwiając im sprawozdawczość w zakresie krajowych strategicznych ram dotyczących Romów i monitorowanie tych ram w roli niezależnych organizacji strażniczych oraz utrzymanie ich zdolności administracyjnych.
25. Państwa członkowskie powinny angażować społeczeństwo obywatelskie i społeczności romskie w całym cyklu programowym funduszy unijnych, na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym w charakterze członków właściwych komitetów monitorujących fundusze unijne.
26. Państwa członkowskie powinny promować budowanie zdolności i przywództwo w romskim społeczeństwie obywatelskim, w tym w organizacjach młodzieżowych, w celu umożliwienia przedmiotowym organom i organizacjom uczestnictwa we wszystkich etapach cyklu polityki i ogólnie w życiu publicznym.

27. Państwa członkowskie powinny promować pracę międzysektorową i szersze sojusze na rzecz równości i włączenia, angażując rząd, społeczeństwo obywatelskie, biznes i przemysł, środowisko akademickie i badawcze. Mogłoby to prowadzić do wspólnych działań wśród podmiotów promujących równouprawnienie płci, zwalczających rasizm, dyskryminację ze względu na rasę lub pochodzenie etniczne, ksenofobię i powiązaną z nimi nietolerancję lub podmiotów pracujących na rzecz praw dzieci, osób starszych, Romów, osób LGBTI, osób z niepełnosprawnościami, osób ubiegających się o azyl, uchodźców i innych migrantów oraz bezpaństwowców.

Współpraca ponadnarodowa

28. Państwa członkowskie powinny zacieśnić współpracę i zintensyfikować wzajemne uczenie się w zakresie najskuteczniejszych sposobów włączania kwestii równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów do wszelkich istotnych większych inicjatyw unijnych.
29. Państwa członkowskie powinny rozwijać transnarodowe partnerstwo i kontakty poprzez wspieranie sieci krajowych punktów kontaktowych ds. Romów, unijnej sieci ds. Romów i platformy europejskiej na rzecz integracji Romów.

30. Niektórzy będący obywatelami Unii Romowie przemieszczający się w jej obrębie, którzy obierają za siedzibę inne państwa członkowskie niż państwo pochodzenia lub przebywają w takim państwie członkowskim tymczasowo, na przykład w celu podjęcia pracy sezonowej lub skorzystania z zatrudnienia na krótki okres, należą do kategorii osób znajdujących się w trudnej sytuacji. W stosownych przypadkach państwa członkowskie powinny zachęcać do ustanawiania stosownych form współpracy transnarodowej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym dwustronnych i wielostronnych projektów i porozumień, i do aktywnego w nich uczestnictwa, z poszanowaniem unijnych ram prawnych i obowiązujących przepisów krajowych. Mogłoby to obejmować na przykład współpracę w kwestiach związanych z dostępem do edukacji, doświadczeniami edukacyjnymi i efektami edukacji dzieci romskich, a także potrzebami i wyzwaniem na poziomie gminnym. We współpracy tej udział powinni brać także sami Romowie.

Finansowanie

31. Państwa członkowskie, w szczególności te, w których występują większe wyzwania w obszarze równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów lub większe społeczności romskie, powinny w pełni i optymalnie wykorzystywać ogólne i ukierunkowane fundusze unijne i krajowe mające znaczenie dla zapobiegania i zwalczania dyskryminacji Romów, co może obejmować wybór celów szczegółowych w zakresie promowania integracji społeczno-gospodarczej grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji i społeczności zmarginalizowanych, takich jak Romowie¹, oraz zapewnianie skutecznej koordynacji między unijnymi i krajowymi źródłami finansowania istotnymi z punktu widzenia równouprawnienia i włączenia społeczno-gospodarczego Romów.

¹ Zob. w szczególności art. 4 ust. 1 ppkt (v) i (viii) wniosku w sprawie EFS+ na lata 2021-2027.

32. Państwa członkowskie powinny ułatwiać uczestnictwo regionalnych, lokalnych, miejskich i innych organów publicznych, partnerów gospodarczych i społecznych, właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, organizacji pozarządowych oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych i niedyskryminacji na wszystkich etapach przygotowywania, wdrażania, monitorowania i oceny programów unijnych, w tym udział w komitetach monitorujących.
33. Państwa członkowskie powinny przydzielać odpowiednie zasoby krajowe na wdrażanie środków politycznych przedstawionych w unijnych ramach strategicznych na rzecz równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów oraz w krajowych ramach strategicznych, zapewniając, aby odzwierciedlały one rzeczywiste potrzeby społeczności romskich i były współmierne do wielkości tych społeczności i stojących przed nimi wyzwań.
34. Krajowe plany odbudowy i zwiększania odporności¹ powinny uwzględniać i promować prawa i równe szanse dla wszystkich oraz wspierać włączenie grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, w tym Romów i innych osób wywodzących się z mniejszości rasowych lub etnicznych.
35. Państwa członkowskie powinny ulepszyć opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie i ocenę unijnych programów lub reform strukturalnych na rzecz włączenia społeczno-gospodarczego mniejszości, na przykład poprzez zwracanie się o pomoc techniczną z programu wspierania reform strukturalnych.

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/241 z dnia 12 lutego 2021 r. ustanawiające Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (Dz.U. L 57 z 18.2.2021, s. 17).

36. Państwa członkowskie powinny zachęcać do korzystania z krajowych i unijnych funduszy w celu budowania zdolności organów na poziomie centralnym i lokalnym oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego, a także umożliwiania wymiany dobrych praktyk między nimi, tak by te organy i organizacje mogły przyczyniać się do wdrażania środków na rzecz zwalczania dyskryminacji Romów poprzez przyspieszanie równouprawnienia i włączenia, w tym poprzez zwalczanie segregacji i promowanie partycypacji Romów.
37. Państwa członkowskie powinny odpowiadać na potrzeby poziomu lokalnego w zakresie finansowania, w tym, w stosownych przypadkach, na potrzeby obszarów miejskich, w celu wspierania Romów przemieszczających się w obrębie Unii, w tym poprzez zapewnianie szkoleń językowych, dobrej jakości wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem, nauki szkolnej, wsparcia ze strony publicznych służb zatrudnienia, pracowników społecznych, mediatorów itp.

Monitorowanie i sprawozdawczość w zakresie krajowych strategicznych ram dotyczących Romów

38. Państwa członkowskie powinny monitorować i oceniać wdrażanie krajowych ram strategicznych wykorzystując w stosownych przypadkach zestaw wskaźników opracowany przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej (zwaną dalej „Agencją”), krajowe punkty kontaktowe ds. Romów, krajowe urzędy statystyczne i Komisję w ramach koordynowanych przez Agencję prac grupy roboczej ds. wskaźników i sprawozdawczości dotyczących Romów¹. Państwa członkowskie mogą stosować również krajowe wskaźniki, zgodnie z rozwojem swoich ram prawnych i podejść politycznych oraz sytuacją Romów na swoich terytoriach.

¹ Załącznik 2 do komunikatu z dnia 7 października 2020 r. i *Monitoring framework for an EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation* („Ramy monitorowania unijnych ram strategicznych na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i partycypacji Romów – Cele i wskaźniki”).

39. W świetle założeń i głównych celów Unii określonych w komunikacie państwa członkowskie powinny, w stosownych przypadkach, zawrzeć krajowe cele ilościowe i lub jakościowe w krajowych strategicznych ramach dotyczących Romów dostosowane do uwarunkowań krajowych oraz do dostępnych opcji gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia, które mogą obejmować na przykład dane segregowane według kryterium pochodzenia etnicznego lub stosowne społeczno-demograficzne dane zastępcze, lub połączenie takich rodzajów danych.
40. O wszelkich środkach wprowadzonych zgodnie z niniejszym zaleceniem państwa członkowskie powinny powiadomić Komisję do czerwca 2023 r. Następnie państwa członkowskie powinny co dwa lata przedstawiać Komisji sprawozdania na temat bieżących i nowych środków, w tym informacje o wszelkich postępach osiągniętych w każdej dziedzinie tematycznej w zakresie wdrażania krajowych strategicznych ram dotyczących Romów. Sprawozdania te posłużą Komisji jako źródło informacji przy opracowywaniu dwuletnich sprawozdań oraz sprawozdań oceniających kierowanych do Parlamentu Europejskiego i Rady, dotyczących wdrożenia unijnych ram strategicznych na rzecz równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów.
41. Państwa członkowskie powinny ułatwiać pełne upublicznianie krajowych sprawozdań dotyczących równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów w celu zwiększenia przejrzystości i umożliwienia uczenia się polityki, a także w stosownych przypadkach zapewniać, aby krajowa strategia i sfinalizowane sprawozdania z wdrażania były przedmiotem debaty w parlamentach narodowych.

42. Agencja powinna przeprowadzić regularne badanie dotyczące Romów dotyczące lat 2020, 2024 i 2028 w celu zapewnienia danych niezbędnych do uzyskania wyników bazowych, śródkresowych i końcowych odzwierciedlających wszelkie zmiany sytuacji Romów. Agencja powinna również wspierać państwa członkowskie w ich wysiłkach na rzecz gromadzenia istotnych danych dotyczących równouprawnienia, wspierać Komisję w monitorowaniu i analizie oraz wspierać krajowe punkty kontaktowe ds. Romów w sprawozdawczości, przy pomocy grupy roboczej ds. wskaźników i sprawozdawczości dotyczących Romów.

NINIEJSZYM WZYWA KOMISJĘ, ABY:

43. Zapewniła, aby informacje przekazywane przez państwa członkowskie służyły jako podstawa do przygotowania sprawozdań dla Parlamentu Europejskiego i Rady na temat wdrażania krajowych ram strategicznych dotyczących Romów.
44. Kontynuowała wysiłki na rzecz uwzględniania kwestii równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów przy projektowaniu i wdrażaniu wszelkich znaczących inicjatyw Komisji, a także aby nadal monitorowała strategie na rzecz równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów w ramach europejskiego semestru i Europejskiego filaru praw socjalnych.
45. Kontynuowała transnarodowe partnerstwo i kontakty poprzez wspieranie sieci krajowych punktów kontaktowych ds. Romów, unijnej sieci ds. Romów, platformy europejskiej na rzecz integracji Romów, działania przygotowawczego Parlamentu Europejskiego na rzecz monitorowania przez społeczeństwo obywatelskie i europejskiej sieci krajowych organów ds. równości (EQUINET).

Niniejsze zalecenie zastępuje zalecenie Rady z dnia 9 grudnia 2013 r. w sprawie skutecznych środków integracji Romów w państwach członkowskich.

Sporządzono w Brukseli

*W imieniu Rady
Przewodniczący*
